

УДК 35:316.75

Соловійов Євген Володимирович,
аспірант кафедри політичної аналітики
та прогнозування, Національна академія
державного управління при Президентові
України, 03057, м. Київ, вул. Софії Перов-
ської, 5, 10 поверх, к. 1000, тел.: (097) 667
84 94, e-mail: ljuka76@bk.ru

ORCID: 0000-0002-1463-646X

Соловьёв Евгений Владимирович,
аспірант кафедры политической анали-
тики и прогнозирования, Национальная
академия государственного управления
при Президенте Украины, 03057, г. Киев,
ул. Софьи Перовской, 5, 10 этаж, к. 1000,
тел.: (097) 667 84 94, e-mail: ljuka76@
bk.ru

ORCID: 0000-0002-1463-646X

Solovyov Evgeny Vladimirovich,

Graduate student of the Dept. of Political Analysis and Forecasting, National Academy for
Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, st. Sofia Perovskaya, 5,
10th floor, k. 1000, tel.: (097) 667 84 94, e-mail: ljuka76@bk.ru

ORCID: 0000-0002-1463-646X

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ АРХЕТИПИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ЯК ОСНОВА ВИРОБЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЇХНЬОЇєять АДАПТАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто адаптацію вимушених мігрантів як один із напрямів державного регулювання у сфері вимушеної міграції. Виокремлено ціннісно-сміслові архетипи вимушених мігрантів, які будуть відповідати ідеї розвитку українського самовизначення та становлення громадянського суспільства. Встановлено, що державою повинно бути забезпечено втілення заходів, спрямованих на зміцнення соціальної стійкості, розбудову миру та громадської безпеки через сприяння культурному діалогу та виховання толерантності із залученням усіх верств населення.

Ключові слова: архетип, вимушена міграція, механізм, адаптація, державне регулювання.єять

ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫЕ АРХЕТИПЫ ВЫНУЖДЕННЫХ МИГРАНТОВ КАК ОСНОВА ВЫРАБОТКИ МЕХАНИЗМОВ ИХ АДАПТАЦИИ

Аннотация. В статье рассмотрены адаптации вынужденных мигрантов как одно из направлений государственного регулирования в сфере вынужденной миграции. Выделены ценностно-смысловые архетипы вынужденных мигрантов, которые будут соответствовать идее развития украинского самоопределения и становления гражданского общества. Установлено, что государством должно быть обеспечено реализация мероприятий, которые направлены на укрепление социальной устойчивости, развитие мира и общественной безопасности за содействие культурному диалогу и воспитания толерантности с привлечением всех слоев населения.

Ключевые слова: архетип, вынужденная миграция, механизм, адаптация, государственное регулирование.

VALUE-SEMANTIC ARCHETYPES OF FORCED MIGRATION AS A BASIS FOR DEVELOPING OF THEIR ADAPTATION

Abstract. The article discusses adapting of forced migrants as one of the directions of government regulation in the sphere forced migration. There were singled value-semantic archetypes of forced migrants that will match Ukrainian ideas developing self-determination and civil society. Also author has established that state must be provided implementation of measures which are aimed at improve social stability, peace and development of the public safety through the facilitation of cultural dialogue and the education of tolerance with the involvement all segments of the population.

Keywords: archetype, forced migration, mechanism, adaptation, government regulation.

Постановка проблеми. Будь-який механізм державного регулювання повинен формуватися з урахуванням особливостей об'єкта державного регулювання, впливу глобалізаційних тенденцій та *процесів євроінтеграції* Української держави, з одного боку, та соціально-культурний аспект, з іншого. Вимушена міграція передбачає зустріч з новою етнокультурною реальністю, відмову від звичного способу життя, правил і способів поведінки, що, своєю чергою, призводить

до культурного шоку, травми. Формування таких культурних архетипів вимушених мігрантів, як самовизначення українства, непевність щодо майбутнього, недовіра діючій владі, пошук та використання альтернативних способів забезпечення життя призводить до формування відповідної системи цінностей, а точніше — їх відсутності. Вбачається доцільним визначення ціннісно-смыслових архетипів вимушених мігрантів, формування яких дасть можливість не

лише адаптувати їх, а й закласти основи для формування громадянського суспільства в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику архетипів державного управління у вітчизняному науковому дискурсі висвітлено у працях таких вчених, як Е. Афонін, Т. Бутирська, Т. Вакулова, Г. Діличенський, О. Донченко, М. Пірен, Г. Почепцов, О. Радченко, Шайгородський, В. Шедяков та багато інших. Та, попри актуалізацію останнім часом проблеми з врегулювання вимушеної міграції, все ще відсутні будь-які дослідження щодо архетипної природи та особливостей її вияву в поведінці вимушених мігрантів. Це суттєво знижує можливості державного регулювання процесами адаптації вимушених мігрантів.

Метою статті є виокремлення ціннісно-сміслових архетипів вимушених мігрантів, як основи створення механізмів їх адаптації.

Виклад основного змісту. Адаптація вимушених мігрантів — один із напрямів державного регулювання у сфері вимушеної міграції. Процес пристосування людей до умов проживання, постійний розвиток та досягнення основної мети: прогресу людини і є адаптацією. [1, с. 12]. І. Тарасюк вважає, що адаптація — це цілісний, системний процес, що характеризується взаємодією людини з природним та соціальним середовищем; особливості цього процесу визначаються психологічними рисами індивіда, рівнем його особистісного розвитку, поведінки та діяльності [2, с. 70]. М. Касьяновою виокремлено етапи процесу адаптації мігранта:

- перший етап, під час якого спостерігається піднесення настроїв мігрантів, через зміну середовища. Відбувається зіткнення адаптантів з “чужими” для них соціокультурними умовами;

- другий етап — зіткнення або конфліктні відносини із середовищем, до якого пристосовується особа. Ці зіткнення поступово призводять до стресогенного стану, дискомфорту, в результаті відбувається “культурний шок”;

- третій етап процесу соціальної адаптації — це наслідки “культурного шоку”. У цей період деструктивний стан мігрантів здатний призвести до розвитку зовнішньої агресії. Часто такі відчуття змушують адаптантів залишати нове середовище. Відповідно до концепції “територіальної втечі”, найчастішим наслідком культурного шоку є переїзд в іншу країну, регіон, повернення на батьківщину. Разом з тим, можливі варіанти, коли мігранти, стикаючись із проблемами, здатні їх вирішувати, знаходячи для цього адекватні шляхи;

- четвертий етап соціальної адаптації характеризується можливістю досягнення психологічного та соціального комфорту в нових умовах. На цьому етапі здобуваються знання та соціальні навички, освоюється інший етнокультурний фрейм;

- п'ятий етап — “довгострокова” адаптація, яка припускає поступове, але постійне залучення адаптанта в систему соціальних зв'язків нового середовища. Такий процес соціальної адаптації досить тривалий: в деяких дослідженнях наголошується, що “загальна тривалість адаптації для

мігрантів становить від чотирьох до п'яти років" [3, с. 377].

Адаптація мігрантів та вимушених мігрантів суттєво відрізняється об'єктивними та суб'єктивними складовими цих міграційних процесів. Проходження стадій адаптації вимушеними мігрантами має бути засновано на системі цінностей державного управління у сфері вимушеної міграції. Успіх сучасних суспільних реформ та становлення української нації залежить від відносин, які складаються між матеріальним та нематеріальним, зовнішнім і внутрішнім, психічним і соціальним у людській природі, а конфлікти, що супроводжують суспільні перетворення та реалізацію державно-політичних рішень, зосереджені переважно у психокультурі політико-управлінської еліти та змісті українського архетипного характеру [4, с. 81].

Як визначається в науковій літературі: "архетипи — це архаїчні культурні уявлення — символи людини, що закладені історично на рівні несвідомого, "профільтровані" через багатовікові пласти культурних трансформацій. Вони стосуються уявлень щодо місця людини в світі і суспільстві, нормативно-ціннісних орієнтацій, визначають зразки життєдіяльності людей і зберігають своє значення" [5, с. 105].

Архетип можна визначити як формоутворювальну здатність, форму колективного несвідомого, трансперсонального початку людської психіки. На думку дослідників, "спочатку трансперсональна сутність у ході розвитку стає надбанням особистості. Вторинне "щеплення" трансперсональної сутності переживають

великі соціальні групи" [6, с. 196]. Отже, саме архетип формує той або інший психосоціальний набір ціннісних пріоритетів, політичних уподобань та моделей поведінки.

Зараз можна констатувати порушення цілісності й повноти національного гуманітарного простору, що впливає на зміну політичних орієнтацій громадян, обумовлює істотні відмінності у системах цінностей. Такі відмінності можуть сформувати образ сторонньої ідентичності, ворожого образу мешканця певного регіону чи представника іншої соціальної групи, утворюючи в колективній свідомості підґрунтя для подальших міжрегіональних, міжетнічних конфліктів. Відсутність у деяких регіонах України колективної української несвідомості мало свої наслідки: збереження цілих регіональних ареалів (Донбас і Крим) "радянської людини" або "совка" з усіма його складниками: російською мовою та культурою, символікою, героями та антигероями, ціннісними орієнтирами, звичаями, традиціями, міфами. А це, своєю чергою, слугує суттєвою загрозою гуманітарній безпеці держави. Відтворення ж українського колективного архетипу приведе до упорядкування життєдіяльності суспільства та повернення до саморозуміння та самосприйняття своїх соціокультурних засад на мікро- та макрорівнях. Стане вагомим чинником безпечної взаємодії з іншими суспільствами та етносами без втрати унікальності, єдності та автентичності.

З іншого боку, спостерігається тенденція до соціокультурної ентропії, втрати духовних цінностей, спрощення правил поведінки, руй-

нування меж між дозволеним та забороненим. У такому суспільстві кримінальне більше не сприймається як зло, воно, навпаки, стає не лише прийнятним, а й дозволеним у ситуаціях, коли це приводить до успіху й користі [7]. Соціальна аномія проявляється у негативних змінах у роботі механізму конструювання соціальної реальності, а часткове руйнування картини світосприйняття дезорієнтує не лише окремих індивідів, а й суспільство в цілому.

Щоб сформувати необхідні ціннісно-сміслові архетипи вимушених мігрантів, необхідно впровадити новий зміст культури та буття. В якості основних факторів, що впливають на формування етнічної самоідентифікації, можна виокремити рідну мову, культуру, традиції, звичаї, обряди, особливості етнокультурного контактного середовища [8, с. 282].

Особливо важлива, першочергова умова — це єдність інтересів, принаймні, для більшості громадян країни. З цим фактором пов'язана можливість задоволення суспільних інтересів у рамках етносу [9]. Якщо потреби та інтереси не задовольняються, особистість прагне до їх реалізації за межами свого соціуму. Це призводить до того, що активні особистості, як представники певного етносу та носії його архетипів, інтереси яких не підтримуються, а потреби є незадоволеними, залишають його у пошуку адекватних умов життєдіяльності. Виходячи із зазначеного, стає очевидною важливість створення державою необхідних умов життя для внутрішньо переміщених осіб в Україні. Доки не буде відпрацьований єдиний підхід до ви-

рішення вказаної проблеми, особи, які залишають окуповану територію та Донбас, радше набуватимуть статусу біженця, ніж внутрішньо переміщеної особи.

Інтереси внутрішніх мігрантів пов'язані, передусім, із вирішенням таких нагальних проблем:

- проблеми розміщення та забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (спосіб вирішення диференційовано залежно від планів та намірів переселенців, а також шляхів — від будівництва нового житла до тимчасового розміщення. Наприклад, розміщення внутрішньо переміщених осіб у зонах переселення відбулось із переконанням того, що це тимчасове явище і тимчасова потреба. Розселення відбувається у літніх таборах, санаторіях, підпорядкованих місцевій владі, установах державної допомоги з питань оренди житла і проживання. Все це не забезпечує інтеграції внутрішньо переміщених осіб);

- проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб (необхідним є врахування гендерного аспекту при вирішенні вказаної проблеми, а також удосконалення системи реєстрації, обліку, систематизації збору даних щодо кваліфікації внутрішньо переміщених осіб, та оцінки потреб працевлаштування, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб, підтримки підприємницької діяльності);

- забезпечення реалізації політичних, соціальних та культурних прав внутрішньо переміщених осіб взагалі (станом на теперішній час відсутні механізми участі внутрішньо перемі-

щених осіб в управлінні державними справами та у здійсненні місцевого самоврядування в громадах, у яких тимчасово проживають вимушені переселенці. Проблеми освіти та вироблення нових культурних архетипів також залишаються невирішеними).

Враховуючи стан та специфіку державного регулювання вимушеною міграцією, необхідно сформулювати такі цілісно-сміслові архетипи вимушених мігрантів, які відповідали б ідеї розвитку українського самовизначення та становлення громадянського суспільства, а саме:

- архетип згуртованості не лише східних регіонів України, а й згуртованості України взагалі;
- архетип відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності корінного населення та національних меншин;
- архетип визнання всіх громадян рівними у своїх правах та свободах;
- архетип визнання всіх громадян рівними перед законом;
- архетип впевненості у майбутньому;
- архетип довіри органам державної влади тощо.

Визначивши, які саме ціннісно-сміслові архетипи стануть основою позитивної адаптації вимушених мігрантів, необхідно окреслити аспекти, що впливають на формування архетипів. По-перше, це комплекс суспільно-історичних реалій, які визначають спосіб життя народу. Тут слід зазначити, що відмінність, а в багатьох випадках повна протилежність об'єктивних умов життя, формує і відповідне специфічне бачення цінностей, проблем, ідеалів,

завдань, принципів життєдіяльності та інших складових національної самосвідомості. По-друге, величезну роль у цьому процесі відіграють властиві певному народу етнічні стереотипи (культурні архетипи, традиції, звичаї, типові риси характеру й поведінки, домінуючі емоції тощо), а також історична пам'ять, усталена символіка, народні святині. Ці явища етнічної культури трансформуються у найстійкіші, а в багатьох випадках — найважливіші аспекти формування ціннісних архетипів вимушених мігрантів.

За таких умов держава має забезпечити втілення заходів, які спрямовані на зміцнення соціальної стійкості, розбудову миру та громадської безпеки, через сприяння культурному діалогу та виховання толерантності із залученням усіх верств населення; сприяти розвитку інститутів громадянського суспільства та різних форм самоорганізованої діяльності громадян. Наприклад, це може втілитися у [10]:

- розробці та здійсненні заходів щодо створення умов для відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності корінного населення і національних меншин;
- здійсненні заходів підтримки видань аудіовізуальної та відеопродукції витворів мистецтва на тему "Становлення миру в Україні";
- організації та впровадженні виставкової діяльності: проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних мистецьких фестивалів і конкурсів, культурно-мистецьких проєктів, концертів, мистецьких аукціонів, виставок, виставок-продажів

та інших заходів на тему “Становлення миру в Україні”;

- організації конкурсів на кращі ескізні проекти пам’ятників і монументів державного значення, забезпечує їх ескізне проектування на тему “Становлення миру в Україні”;

- прийняття ряду нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення прав людини, зокрема, законопроекту “Про ратифікацію Європейської конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів”; законопроекту про внесення змін до Закону України “Про психіатричну допомогу” і Основ законодавства України про охорону здоров’я, які визначатимуть порядок обстеження та лікування у закладах охорони здоров’я осіб з психічними розладами, які відмовляються від життєво необхідного лікування; проекту нормативно-правового акта щодо визначення порядку інформування (оповіщення) людей з інвалідністю, зокрема з порушенням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, психічними розладами та інших маломобільних груп населення (їх близьких); проекту про надзвичайні ситуації чи загрозу їх виникнення та відповідні правила поведінки за таких обставин тощо.

Висновки. Адаптація вимушених мігрантів є одним із напрямів державного регулювання сфери вимушеної міграції. Проходження стадій адаптації вимушеними мігрантами має бути заснованим на системі ціннісно-сміслових архетипів державного управління у сфері вимушеної міграції. Виокремлено ціннісно-сміслові архетипи вимушених

мігрантів, які будуть відповідати ідеї розвитку українського самовизначення та становлення громадянського суспільства: архетип згуртованості не лише східних регіонів України, а згуртованості України взагалі; архетип відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності корінного народу і національних меншин; архетип визнання всіх громадян рівними у своїх правах та свободах; архетип визнання всіх громадян рівними перед законом; архетип впевненості у майбутньому; архетип довіри органам державної влади тощо. Вбачається доцільним подальше дослідження архетипів вимушеної міграції як основи здійснення державного регулювання у цій сфері та критерію вироблення механізмів державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Казначеев В. П., Лозовой В. П.* Некоторые медико-биологические вопросы адаптации человека / В. П. Казначеев, В. П. Лозовой // Медико-биологические проблемы адаптации населения в условиях Крайнего Севера. — Новосибирск, 1974. — С. 3–13.
2. *Тарасюк І. В.* Мовна адаптація як різновид соціокультурної адаптації мігрантів до іншомовного середовища / І. В. Тарасюк // Психолінгвістика. — 2011. — Вип. 7. — С. 65–72.
3. *Касьянова М. М.* Моделі соціальної адаптації українських мігрантів у країнах Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст. / М. М. Касьянова // Гілея. — 2016. — Вип. 110. — С. 373–376.

4. *Афонін Е.* Етнічний характер: запорука існування нації / Е. Афонін. — Київ: Глобус, 2007. — 116 с.
5. *Сибирякова М.* Мережеве співтовариство державних службовців як соціокультурний чинник запобігання корупції [Текст] / М. Сибирякова // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. управління. — Харків: ДокНаукДержУпр, 2010. — № 3–4. — С. 103–111.
6. *Радченко О. В.* Архетип українського політикуму / О. В. Радченко // Суспільна політика. — 2010. — № 6. — С. 190–197.
7. *Полохало В.* Негражданское общество как социополитический феномен Украины / В. Полохало // Политис. — № 6. — 1999. — С. 25–32.
8. *Афонін Е.* Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління / Е. Афонін // Концептуальні засади взаємодії політики й управління. — Київ, 2010. — С. 265–289.
9. *Пагава Д.* Українці в очах світової спільноти: стереотипи та архетипи [Електронний ресурс] / Д. Пагава. — Режим доступу: <http://newismit/pagawa/il.if.ua/kte23.htm>
10. *Про затвердження* плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Постанова КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>